

Pospíšil, Ivo

Druhé brněnské kolokvium o Leskovovi s pozadím

Slavica litteraria. 2020, vol. 23, iss. 1, pp. 142-144

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2020-1-19>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142656>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Druhé brněnské kolokvium o Leskovovi s pozadím

Ivo Pospíšil (Brno)

V roce 2017 pořádal Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity z iniciativy autora této zprávy v rámci tzv. doktorských škol první mezinárodní brněnské kolokvium o ruském spisovateli 19. století, dříve pozapomínaném, Nikolaji Semjonoviči Leskovovi (1831–1995), který inspiroval ruskou modernu strukturou svých děl a vyprávěcími způsoby, zejména skazem, jenž analyzovali ve svých „parádních“ koncizních studiích ruští formalisté a jenž byl inspirací jak pro ruskou sovětskou avantgardu, tak pro ruskou literaturu mimo Rusko i pozdější tzv. vesnickou prózu typu povídek Vasilije Šukšina (1929–1974). Rok 2017 byl také rokem založení virtuální Mezinárodní společnosti N. S. Leskova se sídlem v Brně, jejíž činnost spočívá v pořádání leskovovských setkání, a hlavně ve vzájemném seznamování s novými pracemi a v rozvoji leskovologie, jak se „vědě o Leskovovi“ poněkud kostrbatě přezdívá.

Druhé brněnské kolokvium – doktorská škola o Leskovovi se konala 5.–6. 11. 2019 (předtím Leskova vystřídal Dostojevskij, z obou kolokvií byly vydány publikační výstupy¹) pod názvem *N. S. Leskov a tradice ruského románu ve světovém kontextu*. Kolokvia se zúčastnili doktorandi a jejich učitelé a školitelé z České republiky, Ruska a Ukrajiny, mezi nimi editorka Leskovova díla a známá ruští leskovologové. Jazykem kolokvia byla hlavně ruština.

Jak jsme napsali v předmluvě k prvnímu brněnskému svazku o Leskovovi², ruský spisovatel byl dlouho považován za outsidera, neúspěšného, podprůměrného realistického autora často komerčního čtiva. I když se tato charakteristika týká spíše literární kritiky minulosti, faktem zůstává, že se pro řadu ruských prozaiků 19. a 20. století stal právě román nedosažitelným žánrem, zejména román dramatického typu, zvaný často podle jeho nejznámějšího pěstitele balzakovský. Puškinovy románové pokusy jsou dobře známy,³ stejně jako jeho podivný „román ve verších“. Ale to se týká také těch, kteří vytvořili poněkud nekonvenční, „umělé“ románové konstrukce, například M. J. Lermontov s jeho „románem v novelách“.⁴ Tento stav je ovšem úzce spjat s charakterem ruské literatury jako takové, jež stála na křižovatce evropského literárního vývoje. Na jedné straně autochtonní epické struktury a domácí základ románového žánru na čele s protománem *Život protopopa Avvakuma jím samým napsaný* (1672–75), jak tvrdil Vadim Kožinov, na druhé straně allochtonní napodobování evropských románových typů, jak se v Rusku objevují po celé 18. století, např. u otce a syna Fjodora (1735–1770) a Nikolaje (1767–1814) Eminových, Michaila Čulkova (1744–1792), jak se často tvrdívá, autora prvního ruského pikareskního románu *Sličná kuchařka aneb Dobrodružná putování prostopápné ženy* (Пригожая повариха, или Похождения развратной женщины, 1770), napsaného, jak se zdá, podle vzoru Defoeova románu *Šťěstí a nešťěstí Moll Flandersové* (The Fortunes and Misfor-

1 Viz *Leskov i vokrug. Konteksty tvorčestva i sostojanije sovremennogo leskovovvedenija*. Ed. Ivo Pospíšil. Brno: Ústav slavistiky Masarykovy univerzity, 2018; *F. M. Dostojevskij: sostojanije issledovanija i sovremennoje značenie*. Eds. L. Paučová – I. Pospíšil. Brno: Ústav slavistiky FF MU, vydal Galium-Jan Sojnek, 2019. Viz naše zprávy: *První brněnské kolokvium o N. S. Leskovovi*. Slavica litteraria 21, 2018, č. 1, s. 155–156; *Brněnské kolokvium o Dostojevském*. Slavica litteraria 22, 2019, č. 1, s. 133–134; *Brněnské kolokvium o N. S. Leskovovi*. Novaja rusistika, 2018, č. 1, s. 95–97; Anna Aleksandrovna Fedotova: „Trudnyj rost“: recepcija v proze N. S. Leskova. Jaroslavl: Ministerstvo obrazovanija i nauki Rossijskoj Federacii, Jaroslavskij gos. universitet im. K. D. Ušinskogo“, 2018.

2 *Leskov i vokrug. Konteksty tvorčestva i sostojanije sovremennogo leskovovvedenija*. Ed. Ivo Pospíšil. Brno: Ústav slavistiky FF MU, 2018.

3 Viz POSPÍŠIL, Ivo: *Romannaja oderžimost' Aleksandra Puškina. Zagadnienia Rodzajów Literackich*, 49, z. 1–2, 2006, s. 5–22.

4 Viz POSPÍŠIL, Ivo: *Roman v novellach i roman-chronika (Zametki o differenciacii russkogo sovetского romana)*. Ruský jazyk, 1981, č. 2, s. 49–54.

tunes of the Famous Moll Flanders, 1722), ale jde asi jen o syžetovou shodu, neboť první ruský překlad vyšel až 1896 a americká edice dokonce až 1930 – to vše z cenzurních důvodů. Zralějšími výtvyry jsou ovšem až Karamzinův evropský cestopis, tak brilantně analyzovaný německým slavistou Hansem Rothem⁵, a Radiščevův románový pamflet vyzývající k společenskému převratu skrytý za vyličením cesty z Petrohradu do Moskvy. Proces, jenž Vadim Kožinov (1930–2001) kdysi nazval ruskou renesancí (od poloviny 18. po první třetinu 19. století, rámcováno jmény Lomonosova a Puškina)⁶, tedy zvláštní most, který vedl od evropského středověku k renesančně humanistické epoše přes manýrismus, baroko a rokokó ke klasicismu, jenž je však podle Kožinova směrem jen hypotetickým, nazývám prae-post efekt (paradox)⁷, tedy nedokonale imitace coby napodobování západoevropských románových modelů, nese s sebou otevření „okna“ do jiných dimenzí poetiky a vytváření nové literatury, včetně nových typů románu, jak nás o přesvědčuje *Vojna a mír*, *Zločin a trest* a *Bratři Karamazovovi* a také románová díla Leskovova. Navíc nelze si za půlstoletí osvojit všechny směry evropských literatur za několik století, takže se toto „osvojení“ odehrává dál v několika vlnách, jak o tom spekuloval Kožinov, jenž v tom však viděl autentické směry, jako by jejich raná podoba v Rusku nebyla (klasicismus Puškinův vedoucí k postromantismu a ranému realismu, baroko u Gogola, sentimentalismus u mladého Dostojevského aj.). V tomto ohledu je Leskov názorným příkladem. Jeho žánrové experimenty netřeba dokumentovat, stejně jako jeho individuální pojmenovávání literárních žánrů, včetně jejich orálního a lidové

ho rázu (skaz, črta, vzpomínka, legenda, kronika, pohádka, rapsodie, obrázek podle skutečnosti, pozorování, pokusy, duchařský případ, povídka na hrobě, půlnoční vidění, heraldická kauza, bukolická povídka na historickém základě).⁸

V našich četných knihách a studiích, zejména v malé leskovovské monografii⁹, jsme došli k závěru, že v Leskovově tvorbě lze sledovat dvojitý žánrový zlom a to vše se projevilo také ve skladbě druhého brněnského kolokvia o románu leskovovského typu.

Fantastické je, že se Leskov s úporností jen jemu vlastní celý život snažil vytvořit tradiční balzakovský román a vždy neúspěšně. V první fázi to byly antinihilistické romány, které již na počátku nezaprůu kronikální strukturu, v další fázi to jsou typické románové kroniky (zejména *Soborjane*, 1872), nakonec delší prózy připomínající pohádku (*Čertovy kukly* a *Sokolij perelěti*). Románové experimenty někdy připomínají rčení „z nouze ctnost“, ale nakonec tak poskytl rozsáhlý materiál k rozvíjení teorie románu a přemýšlení o románech obecně, stejně jako jiné slovanské literatury, ale ruská zvláště.¹⁰

Editorka Leskovova díla a badatelka o Leskovovi Alla Šelajevová (Sankt-Petěrburg) hovořila právě o západoevropských kořenech Leskovova románu *Čertovy kukly* (česky asi Čertovská kvítka) v referátu *Западноевропейские корни романа Н. С. Лескова Чертовы куклы: Проблемы „второго пола“ и рецепты их решения*. Ukrajinská badatelka Oľha Červinska (Černivci, rus. Černovcy, čes. Černovice

5 ROTHE, Hans: *N. M. Karamzins europäische Reise: der Beginn des russischen Romans*. Bad Homburg, Berlin und Zürich, 1968.

6 KOŽINOV, Vadim: *K sociologii ruskoy literatury XVIII–XIX vekov (K probleme literaturnykh napravlenij)*. In: Literatura i sociologija. „Chudožestvennaja literatura“. Moskva, 1977, s. 137–177.

7 Viz o tom dvě studie POSPÍŠIL, Ivo: *Problema struktury, funkcie i ispol'zovanija literaturovedčeskich terminov: po sledam sobstvennyh popytok*. Mirgorod, 2016 n. 2 (8), s. 26–31; též: *Labyrinty literárnevedné terminologie*. Philologia XX–VIII/2, časopis Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, s. 7–20.

8 Viz monografie POSPÍŠIL, Ivo: *Proti proudu (Studie o N. S. Leskovovi)*. Brno: Sprint-Print, 1992) a *Rozpěti žánru*. Brno: Sprint-Print, 1992); viz také studii též: *Jukstapozicionnaja poetika N. S. Leskova (konstruirovanije obraza pravvednika, skazovo-anekdotičeskaja cep', ekzotizm i obrazy inostrancev)*. Universalii ruskoy literatury 5. Sbornik statej. Voronež: Izdatel'sko-poligrafičeskij centr „Naučnaja kniga“, 2013, s. 170–176.

9 Viz již naši diplomovou a rigorózní práci *Románová tvorba N. S. Leskova*, rkp., UJEP, Brno 1975, a *Typologie a poetika Leskovovy románové kroniky*, rkp., Brno 1975 a další knihy a studie uvedené jinde.

10 Viz stať POSPÍŠIL, Ivo: *Vozdejstvije ruskoy literatury i ruskogo literaturovedenija na mirovoj literaturnyj process*. In: Česká slavistika 2018. Eds. I. Pospíšil – M. Zelenka – L. Paučová. Brno: Česká asociace slavistů ve spolupráci se Slavistickou společností Franka Wollmana, Jan Sojnek-Galium, 2018, s. 157–177.

v Bukovině) a její žák Roman Dzyk pojednali o kyjevských topografických souvislostech Leskovova díla ve společném vystoupení *Топографический портрет Киева: жанровая специфика текста Н. Лескова Печерские антики*. Petrohradský historik Leonid Vyskočkov se zabýval tématem Krymské války ve fragmentech románu *Čerty kukly*, Roman Dzyk v samostatném vystoupení *Украинизмы в Печерских антиках Николая Лескова* se vrátil – tentokrát z jazykovědného úhlu – k tématu Leskov a Ukrajina, královéhradecká rusistka Galina Kosych, která se Leskovem zabývala ještě v době svého působení ve Volgogradě, pojednala o Leskovových románech v recepci literární kritiky, Taťjana Melnik/Melnyk (Moskva) vystoupila s příspěvkem *Культурные смыслы литературного текста (по рассказу Н. С. Лескова Запечатленный ангел)*. Početná skupina účastníků byla z Jaroslavi; byla reprezentována Světlanou Rodonovovou, která analyzovala dvojici pojmů a jejich význam, v Leskovově povídce v referátu *Лексика со значением «сватовство» и «супружество» в Жемчужном ожерелье Н. С. Лескова*. Taťjana Jurjevovala sledovala vztah duchovenstva a světské moci v kronice *Соборьяне* (*«Для нас, духовных, нет защитников»: отражение взаимоотношений духовенства и светской власти в пореформенной России в романе-хронике Н. С. Лескова «Соборьяне»*) a Nataľja Lukjančiková analyzovala postavu nihilistky také v románové kronice *Духовенство соборového храма* (*Соборьяне*, jinak *Служebníцы храма*) v příspěvku s názvem *Художественная репрезентация образа nihilистки в романе-хронике Н. С. Лескова Соборьяне*, Polina Kubyševa ukázala na kontinuitu Leskovova skazu v tvorbě sovětského autora Borise Pilňaka (povolžský Němec Wogau) v referátu *Лесковский сказ в*

творчестве Б. А. Пильняка a Irina Šustinová se orientovala na jazykově poetologické téma (*Типы и функции эпитетов в Леди Макбет Мценского уезда Н. С. Лескова*). Jediný slovenský účastník, slovakista Pavol Markovič z Prešovské univerzity přispěl studií se zajímavým názvem *Leskovova „črta“ Lady Macbeth ako príklad kultúrneho a žárového presahu*. Naděžda Danilovová (Sankt-Petěrburg) demonstrovala to, že Leskov – možná více než ze znalosti ruského lidu, jak mu to mnozí včetně M. Gorkého podsouvají, se opíral o literární zdroje (*Литературные источники хроники Н. С. Лескова Захудалый род*). Jelena Kažukalová (Sankt-Petěrburg) ukázala zase na vizuální poetiku kroniky *Соборьяне* (*Изобразительная поэтика романа-хроники Н. С. Лескова Соборьяне*), Nataliĵa Nikorjak (Černivci) si všimla meziuměleckých vazeb a adaptací slavné Leskovovy novely (*Леди Макбет Мценского уезда: интермедийный диалог Н. Лескова и Р. Балаяна*), brněnská badatelka Lenka Paučová upozornila na žánrové specifikum Tuberozovova deníku (*Жанровая специфика дневника Туберозова в структуре романа-хроники Соборьяне*) a Ivo Pospíšil se zamyslel nad inspirativními momenty Leskovových románů pro rozvoj teorie románu (*Лесков и теория романа*). Kromě parciálních diskusí, které provázely každý blok, obvykle sestávající ze tří až čtyř referátů, tu byl workshop, jehož se zúčastnili všichni přítomní včetně hostů, mezi nimiž byli magisterští studenti a doktorandi Ústavu slavistiky FF MU. Zkoumání díla N. S. Leskova i v souvislosti s jeho moravským překladatelem A. A. Vrzalem (A. G. Stinem) bude v různých rámcích i v projektu Mezinárodní společnosti N. S. Leskova se sídlem v Brně pokračovat.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

ivo.pospisil@phil.muni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.